

Schweitzer Gábor

A „MAGYAR LABAND”

· NAGY ERNŐ ÉS A KÖZJOGI DOGMATIKA HŐSKORA ·

TÖRTÉNETI MÓDSZER VAGY/ÉS DOGMATIKAI MÓDSZER

A tudománytörténet korszakolása szerint a történeti-jogi szemléletet felváltó közjogi dogmatizmus az 1887–1948 közötti időszakban érvényesült a magyarországi alkotmányjog-tudományban.¹ A német államjogtudomány által kifejlesztett, a közjogi fogalmak jogi tisztázására és elemzésére összpontosító dogmatikai irányzatot hazánkban elsőként Nagy Ernő (1853–1921), a nagyváradi királyi jogakadémia professzora alkalmazta 1887-ben megjelenő *Magyarország közjoga (államjog)* című – sok kiadást megérintő – tankönyve megírása során.² Az alábbiakban a közjogdogmatikai módszer Nagy Ernő nevéhez köthető legfontosabb törekvéseiről, eredményeiről, valamint az új irányzat magyarországi fogadtatásának első időszakáról szeretnék áttekintést nyújtani.

Nagy Ernő már tankönyve előszavában nyilvánvalóvá tette a közjogírás módszertanának megújítása melletti elkötelezettségét:

[N]em állok egyedül azzal a nézettel, miszerint az államjog tárgyalásánál az u. n. *történeti módszer kizárólagos alkalmazása nem megfelelő már. Az élet, valamint a közjogi tudomány egyaránt sürgetik a behatóbb jogi (dogmaticai) elemzést. [...]* Ezzel természetesen nem a jog körében tett történeti bűvárlatokat támadom meg, melyeknek értékét nálamnál senki sem becsülheti jobban; s azt is tudom, hogy a magyar alkotmány múltja számos, fölötte érdekes momentumot rejt. De mindez megtalálja illő helyét a magyar alkotmány- és jogtörténetben és a mai államjog

¹ A tanulmány az OTKA K 143008 sz., *Magyarország történeti alkotmánya* című, valamint az ELKH Titkárság/HUN-REN Magyar Kutatási Hálózat KSZF-13/2024. sz., *Magyarország történeti alkotmánya egykor és ma* című kutatása keretében készült. A közjogi dogmatizmus jellemzéséhez lásd KOVÁCS 1978: 78–90; JAKAB 2015: 164–166.

² Nagy Ernő működéséhez lásd CSEKÉY 1926; POLNER 1941; KOI 2024.

tárgyalásánál annak tartalma inkább érdekel, mint egy tőle távol eső történeti adat. Egészen a történet nem mellőzhető. Államjogunk sajátlagos természete folytán, hogy t. i. ezer éves alakulás teremtette, számos tétele csak akkor méltányolható kellőleg, ha a történeti háttért is vizsgáljuk. Ennélfogva a történetből átvettem annyit, de csakis annyit, a mennyi az élő jog megértéséhez szükséges.³

Az előszó arra is utalt, hogy a tankönyv nem törekszik a magyar államjog teljes anyagának dogmatikai alapon történő feldolgozására. „Ezt elkészíteni a jövő munkája lesz.”⁴ A közjogi dogmatizmus egyik legfontosabb módszertani kérdése tehát Magyarországon Sólyom Péter találó meglátása szerint arra irányult, „hogy miképpen lehet a történeti alkotmány értelmezését kiszabadítani a meddő történeti narratívákból, a másik kihívás a történeti alkotmányosságban rejlő jogfolytonosság alaptételében rejlett, hogyan lehet a jogfolytonosság elvét tiszteletben tartva a történeti alkotmányt a modern alkotmányosság elveivel összhangban értelmezni”.⁵ Vagyis a közjogi dogmatizmus „nem csupán egy módszertani iskola volt, hanem a magyar közjogi gondolkodás és magyar közjog modernizálásának programja is” egyúttal.⁶

Nagy Ernő már korszakhatárt jelentő tankönyve megjelenése előtt állást foglalt a dogmatikai módszer alkalmazása mellett. A *Jogtudományi Közlöny* hasábjain közzétett egyik írásában vetette fel, hogy a jogtudománynak mindenekelőtt a fogalmak tisztázásával és elemzésével kell foglalkoznia: „A történet, bölcsészet és politika helyett szükségünk van közjogi dogmatikára, tiszta fogalmakra, határozott terminológiára és mindenek felett annak kiderítésére, hogy egyes közjogi törvényeink tulajdonképpen mit tartalmaznak.”⁷ Nagy Ernő tehát ezeknek a szempontoknak az érvényesítésére törekedett tankönyve megírása során is. Ez a szándék nyilvánult meg egyes alapfogalmak – miként az állam, az állampolgárság, avagy az államhatalmi ágak – lehetőségekhez képest részletező fogalmi tisztázása során is. A történeti módszer teljes mellőzéséről viszont szó sem lehetett, ez nem is állt Nagy Ernő szándékában, hiszen Magyarország nem kartális, hanem történeti alkotmánnyal rendelkezett, aminek következtében a történelmi előzmények, illetve vonatkozások bemutatása nélkülözhetetlennek tűnt a hatályos alkotmányos intézmények tárgyalása során. Ám, miként erre tankönyve előszavában is rámutatott, a történeti előzményekből csak annyit vett át, amennyit

³ NAGY 1887: Előszó.

⁴ NAGY 1887: Előszó.

⁵ SÓLYOM 2018: 69.

⁶ SÓLYOM 2018: 69.

⁷ NAGY 1885: 139.

az élő – azaz hatályos – jog megértéséhez elengedhetetlennek tartott. Vagyis szükségesnek mutatkozott az alkotmánytörténet és a hatályos alkotmányjog közti mezsgye kijelölése.

A napi- és a szakajtó kedvezően fogadta Nagy Ernő tankönyvét. A kötettel foglalkozó írások elismeréssel írtak a módszertan megújítására irányuló törekvésekről is. A *Nemzet* recenzense örömmel üdvözölte a komoly tanulmány eredményeként létrejött művet.

Szerző volt az, a ki már évekkel ezelőtt a szaklapok hasábjain hangoztatta közjogi irodalmunk hiányait, a melyek főleg a mi viszonyaink között oly rendkívüli fontosságú dogmaticai elemzés teljes elhanyagolásában állottak. Német, osztrák, de sőt horvát közjogi írók is részletesen foglalkoztak már Magyarországnak Ausztriához és Horvátországhoz való viszonya jogi természetének dogmaticai fejtegetésével, s tagadhatatlan, hogy irataikban részint tudatlanságból, részint rosszakaratból folyólag, némelykor a legbadares nézetekkel és tételek felállításával találkozunk. Ideje volt tehát, hogy mindezek ellensúlyozására nálunk is történjék már valami a jogirodalom terén. Igen helyesen mondja szerző, hogy „az u. n. történeti módszer kizárólagos alkalmazása nem megfelelő már.” Ebben az irányban még nagyon is uttörésre van szükségünk s erre vállalkozni nem csekély feladat. Szerzőben hivatott munkásra talált ez irány.⁸

A *Pesti Hírlap*ban megjelent méltatás szintén azt emelte ki, hogy Nagy Ernő világos és könnyen áttekinthető kézikönyvet állított össze, aminek érdekében szakított a jogtörténeti módszer kizárólagos alkalmazásával.

Ő tehát a dogmatikai előadásra, vagyis az érvényes államjog elemzésére fektette a súlyt s ehhez alkalmazta módszerét is. Hogy ezen rendszer mellett sem mellőzhette egyes, régi gyökerekkel bíró államjogi intézményünk történeti kifejtését, ez államjogunk természetes következménye. Viszont azonban ezeknél sem a történeti anyag halmozására, hanem arra fektette a fősúlyt, hogy az érvényes államjog minél tisztább és minél könnyebben megérthető alakban álljon az olvasó vagy tanuló szemei elé. Módszere mindenesetre haladást képez jogi irodalmunkban.⁹

A módszertan megújítását a *Budapesti Hírlap* figyelemfelkeltő, bár rövid írása is kiemelte, arra is rámutatva, hogy az eddigi jogtörténet-centrikus közjogi művekkel

⁸ *Nemzet* 1887.

⁹ PH 1887.

szemben Nagy Ernő a dogmatikai rendszert alkalmazta munkája összeállítása során.¹⁰ A tankönyvet a *Jogtudományi Közöny* hasábjain ismertető Heinrich Béla részletesebben mutatta be a Nagy Ernő által alkalmazott módszertant.

Alkotmányunk főbb tételeit, vonzó előadás mellett, sikerrel magyarázza, s midőn felhasználja az európai, különösen pedig a német közjogi irodalom által felállított dogmaticát, könyvét az európai tudomány színvonalára emeli. [...] Ha látjuk egyéb közjogi művekben ama homályt és zavart, melyet a történeti anyag rendszeretlen kezelése idéz elő, akkor nem lehet kétség az iránt, hogy szerzőnk érdemeket szerzett magának az által, hogy alapos történeti képzettség és kiváló jogi érzék birtokában az u. n. történeti módszert a dogmatikai módszerrel alkotmányunk követelményei szerint egyesíteni tudta.¹¹

Schvarcz Gyula, a jeles történetbúvár, jog- és államtudományi író, országgyűlési képviselő, a Magyar Tudományos Akadémia tagja többször is foglalkozott Nagy Ernő kötetével. Mindenekelőtt a *Magyar Igazságügy* című folyóiratban három részből álló kritikai tanulmányban tekintette át a magyar közjogi irodalom forgalomban lévő összefoglaló műveit, éles bírálatban részesítve az elavult szemléletű, az 1848-as és 1867-es közjogi változásokat kellő figyelemben nem részesítő, jellemzően oktatási célokat szolgáló államjogi kompendiumokat. „Két évtized folyt le 1867 óta: de sajnosan kell constatálnunk, hogy államjogi compendium-irodalmunknak eddigi termékei sehogy sem feleltek meg azon igényeknek, a melyeket irányukban egyfelől a tudomány, másfelől pedig a hazai alkotmányos élet nagy érdeke közvetlenül támaszthattak.”¹² Állítását egyebek mellett azzal támasztotta alá, hogy az általa bírált művek – miként Kiss István egri érseki jogakadémiai tanár 1880-ban megjelenő *Magyar közjog* című tankönyve – még azt sem vették figyelembe, hogy a társadalom rendi alapú tagozódása 1848-ban lényegében megszűnt, aminek következtében a nemesség immáron nem *rendet*, hanem *rangot* jelent csupán. Az 1848-as közjogi átalakulás óta ugyanis „nincsenek »rendek« többé, hanem van egy egységes, osztatlan, minden rendi tagozattól ment állampolgárság, a melynek kebelében vannak ugyan de iure és de lege főnemesek, köznemesek, de ezek »rendet« többé nem képeznek, hanem csak »rangot« birlálnak szemben egyéb állampolgárokkal”.¹³ Schvarcz Gyula szerint Nagy Ernő közjogi összefoglalójának éppen az volt az „egyik legszerencsésebb

¹⁰ BH 1887.

¹¹ HEINRICH 1887: 379.

¹² SCHVARCZ 1887a: 253.

¹³ SCHVARCZ 1887a: 261.

eszméje”, hogy az állampolgárságról szóló részben a nemességet *rangként*, nem pedig *rendként* mutatta be.¹⁴ Nagy Ernő további érdemei közé sorolta, hogy nem a tudósok számára akarta megírni a magyar államjog „kimerítő compendiumát”, hanem „egyelőre csakis tiszta, világos alaprajzot akart letenni a tényleg érvényben levő államjog elemeiről hogy korszerű vezérfonalat szolgáltatson az egyetemi és jogakadémiai ifjúságnak” és az érdeklődő olvasóközönségnek.¹⁵ Ezt a célt Nagy Ernő el is érte, hiszen „nagyon kevés módosításra, hézagpótlásra” volt szükség a következő kiadás alkalmából.¹⁶ Különös elégedettséggel töltötte el Schvarcz Gyulát, hogy a tankönyv a hatályos magyar államjog, nem pedig a régi magyar alkotmány bemutatására helyezte a hangsúlyt.

Elismerést érdemel, hogy a 286 oldalra terjedő, karcsú kötetben csak összesen 28 oldalt szentel a „Bevezetés”-nek, illetőleg csakis 14 oldalt a történeti előtannak. Egy ily természetű munkában, tagadhatlanul, ezen eljárás csakis az okszerű részarányosságra törekvés követelményének kielégítése volt. Kell, hogy minden magyar jogász, minden magyar politikus alaposan ismerje Magyarországnak 1848 előtti államjogát, a régi magyar alkotmányt, ennek egész történelmi fejlődésében is: ámde szükségesebb alaposan ismerni az érvényben levő magyar államjogot, mint a régi, már érvényben nem levő magyar alkotmányt, államjogot; mind a kettőt, a mostanit és a régít egyetlennegy könyvből megtanulni alaposan úgy is alig lehet: mert a kettőnek dogmatikai egybeszövése csakis a tiszta, világos és valóban korszerűleg rendszeres előadás rovására történhetik.¹⁷

Bár a közjogi összefoglalót nem tartotta hibátlannak, összességében úgy vélte, hogy Nagy Ernő „maradandó becsű munkát végzett”, hiszen „merőben új alapokon rendezte az anyagot s lerakta önálló gondolkodása gyümölcseként oly rendszer alaprajzát, a mely egyes-egyedül felelhet meg Magyarország jelenlegi alkotmányára követelményeinek”.¹⁸

Schvarcz Gyula országgyűlési képviselőként is fontosnak tartotta, hogy a Képviselőházban méltassa Nagy Ernő tankönyvét. Az állami költségvetés Vallás- és Közoktatási Minisztériumra vonatkozó fejezetének 1888. február 10-i képviselőházi tárgyalása alkalmával tartott felszólalásában ugyanis azt szemléltette képviselőtársainak, hogy milyen szellemben oktatják hazánk egyetemlein és

¹⁴ SCHVARCZ 1887b: 30.

¹⁵ SCHVARCZ 1887b: 23.

¹⁶ SCHVARCZ 1887b: 23.

¹⁷ SCHVARCZ 1887b: 23–24.

¹⁸ SCHVARCZ 1887b: 34.

jogakadémiáin a magyar közjogot. A közjog oktatását különösen nagy horderejű kérdésnek tartotta, mert szemben az „európai szárazföld egyéb államaival”, ahol a közjog szelleme és iránya „félreérthetetlen kifejezést nyer” az irányadó rendszeres alkotmányjogi alaptörvények által, addig Magyarország „alkotmányossága rendszeres alkotmányjogi alaptörvényre nem támaszkodhatik, hanem történelmileg fejlődött intézményeink összességében gyökerezik”.¹⁹ Ezzel nyilvánvalóan arra kívánt utalni, hogy egyáltalán nem mellékes körülmény, hogy milyen szellemben és rendszerben oktatják a kodifikálatlan magyar alkotmányjogot. Egyfelől sorra vette a magyar alkotmány szellemiségének véleménye szerint meg nem felelő tankönyveket, másfelől arra is rámutatott, hogy miközben „felvilágosult tanárok” oktatják a közjogot, ez önmagában nem jelent garanciát arra nézve, hogy a joghallgatók ne az elavult irányvonalat követő tankönyvekből készüljenek fel vizsgáikra. Beszédében arra mutatott rá, hogy az 1867-es kiegyezés után kiadott közjogi összefoglalók szerzői eleinte megelégedtek azzal, hogy magyar nyelvre átültetve kivonatolva közöljék Cziráky Antal Mózes 1850-ben megjelenő, rendi szemléletet tükröző, az 1848-as közjogi változásokat figyelembe nem vevő „igen becses latin nyelvű munkáját”.²⁰ A helyzet a későbbiekben ugyan valamelyest javult, hiszen „igen érdemes tanerők” – Korbuly Imre, Boncz Ferenc, Kiss István – jelentettek meg önálló közjogi munkákat, de ezek az összefoglalók több tekintetben is ellentétben álltak a korszak alkotmányos – mindenekelőtt a rendiséget meghaladó – felfogásával.²¹ Ebben a kontextusban emelte ki Schvarcz Gyula a nagyváradi jogakadémia tanárának visszafogott terjedelmű tankönyvét, amely kellő biztosítékot jelent arra nézve, hogy a magyar közjog rendszerét a joghallgatók nem a régi rendi közjog, hanem az 1848-as törvények és az azóta elfogadott törvények alapján fogják elsajátítani.

KI LEHET MÉLTÓ AZ „AKADÉMIAI BABÉRRÁ”?

Schvarcz Gyula nem elégedett meg azzal, hogy Nagy Ernő kötetét a szakajtóban méltassa, illetve elismerően nyilatkozzon arról a képviselőházban, hiszen 1891-ben – Nagy Ernő közjogi összefoglalójának második, átdolgozott kiadásának megjelenése után – a szerzőt az MTA tudományterületi szempontból illetékes II. osztály A) alosztálya levelező tagjának ajánlotta. Az írásban benyújtott tagajánlás a tankönyv bővített kiadását mindazok nevében üdvözölte,

¹⁹ SCHVARCZ 1888: 166.

²⁰ SZATHMÁRY 1888: 167.

²¹ SZATHMÁRY 1888: 167.

a kiket méltán nyugtalaníthatott az, hogy eddigi, különben derék magyar közjogi tankönyveink többé-kevésbé még mindig az 1848. előtt *rendi* államjogi tanok befolyása alatt állottak és sehogysen voltak képesek összhangzatba hozni a jelenleg érvényben levő (1848-iki törvényeinkben gyökerező) államjogunk rendszerét alkotmányunk szellemével. Ezt cselekszi Nagy Ernő a maga értékes munkájában, melyet államtudományilag tágult látkör, kritikai gondolkodás és mindvégig jogi élel dolgozó, épannyira átlátszólag világos, mint tudományosan szabatos fölfogás és ennek teljesen megfelelő műnyelvezet jellemeznek.²²

Schvarcz Gyula lelkes sorai szerint az MTA nemcsak tudományos, hanem hazafias szempontból is a „kötelességét fogja leróni”, ha az érdemdús közjogi összefoglaló szerzőjét levelező taggá választja meg.²³ A Nagy Ernő tankönyvének második, *átdolgozott* kiadását méltató írások – az első kiadás idején megjelentekhez hasonlóan – továbbra is üdvözölték a közjogírás módszertanának megújítására irányuló szándékot. Miként a *Budapesti Szemle* recenzense írta, Nagy Ernő

[s]zűkebbre szorította munkájában azt a bőséges történeti anyagot, mely eddigi közjogi íróinknál annyira elfoglalta a tért, hogy alatta a mai alkotmány körvonalai teljesen elmosódtak; a század elején uralkodott nézetek helyett a legújabb nyugat-európai irodalom tudományos eredményeire alapította könyvének rendszerét, nem elégedett meg az újabb intézmények száraz leírásával, hanem elemezte azokat; meghatározta a fogalmakat; kidomborította a magyar alkotmánynak jogi jellegét.²⁴

A tankönyv – jellegéből fakadóan – csupán az „alapvonalak” esetében bocsátkozott kimerítő jogi fejtegetésekbe, a részleteknél megelégedett a tételes jogintézmények „egyszerű” előadásával. Ebből következően nem is tartalmazza „a magyar államjog anyagának teljes dogmatikai földolgozását”, ám ezzel együtt a szakirodalom „nagy haladását” jelentette, hiszen „új módszert tár elénk: a dogmatikait, s új alapot: a nyugati szaktudomány eredményeit”.²⁵ A *Jogtudományi Közönyben* megjelent méltatás a „magyar Laband”-nak nevezett Nagy Ernő tankönyvének legfőbb érdemét abban látta, hogy

[nem] a túlhaladott rendi államjog hagyományos „jogtörténelmi” járszalagán haladva szerkeszti tehát meg szerzőnk a maga rendszerét, hanem magából 1848.

²² MTA 1891.

²³ MTA 1891.

²⁴ J. B. 1891: 307.

²⁵ J. B. 1891: 308.

törvényhozásunkban gyökerező s tényleg érvényben levő alkotmányunk szelleméből alkotja meg s fejtí ki azt ép annyira szabatos, mint átlátszólag tiszta, s e mellett könnyen érthető, magyaros műnyelven.²⁶

Nem tekinthető véletlennek, hogy az ország közjogi modernizációja, valamint a közjogírás megújulása mellett elkötelezett Schvarcz Gyula rokonszenvvel kísérte a fiatal Nagy Ernő tudományos törekvéseit. A kiegyezést követően Schvarcz Gyula tudósként és politikusként többször is hangsúlyozta, hogy miután Magyarország közjogi berendezkedésének alapjait az 1848-as polgári forradalom időszakában rakták le, a korábbi korok közjogi intézményei legfeljebb alkotmánytörténeti szempontból relevánsak. Nagy Ernő közjogi tankönyvének visszafogott alkotmánytörténet-szemlélete tehát emiatt állhatott közel hozzá. Schvarcz Gyula számára a közjogi fogalmak szabatos tisztázására irányuló szándék is rokonszenves lehetett, hiszen évekkorábban ő maga is erre törekedett, amikor megjelentette a tömör alkotmányjogi definíciókat tartalmazó *Egyetemes alkotmányisme rövid vázlatban* című kötetét. „Napjainkban az általános műveltség tekintetei megkívánják, hogy azon magyar állampolgár, ki az általános műveltség előnyeire igényt tart, a modern államok alkotmányainak legalább főbb mozzanatairól tiszta, világos fogalommal bírjon” – fogalmazott Schvarcz köteté előszavában.²⁷ Az alkotmánytípusok egyikeként nevesített történeti alkotmány megítélését illetően azonban már nem mutatkozott egyetértés kettejük között. Schvarcz Gyulával ellentétben, aki a közjogi modernizáció egyik biztosítékaként a kartális alkotmány – avagy amiként nevezte: rendszeres alkotmányjogi alaptörvény – elfogadását tartotta szükségesnek, Nagy Ernő az organikus alkotmányfejlődést megtestesítő történeti alkotmány híve volt, függetlenül attól, hogy az alkotmánytörténeti előzmények bemutatását illetően némi visszafogottságra törekedett. Miként tankönyvében is fogalmazott: „[A] magyar alkotmány a nemzet életéből fokozatosan fejlődik. A történet darabonként rakja az egyik követ a másokra és az államépítés ezer éves munkájában az alap mindig a régi marad.”²⁸ A történeti alkotmány melletti túlzott elkötelezettsége miatt a *Jogtudományi Közlöny* recenziójától kapott is egy csipkelődő megjegyzést: Nagy Ernőnek

kissé talán mégis nagy az előszeretete a történelmi, (alkotmánylevélbe nem foglalt) alkotmányok iránt, midőn minden megkülönböztetés nélkül azt mondja, hogy „a történeti alkotmánynak nagy előnye, hogy van benne valami a nemzet *geniusából*.” Igaz, ez megvan az *angol* alkotmányban, de megvan a

²⁶ X. 1891: 2

²⁷ SCHVARCZ 1880: 3.

²⁸ NAGY 1891: 153.

francia alkotmánylevelekben is; nem volt meg az igaz sem a bataviai, sem a liguriai mondva csinált, s *idegen* hatalom által rájuk *erőszakolt* alkotmányokban és a magyar alkotmányban, ha 1848 óta is folyton ragaszkodnék ez az 1848 előtti magyar nemzet államjogi geniusához, bizonyára alig lehetne meg a *mai* magyar nemzet *geniusa*. Hogy ezek után nem lehet oly *átalánosságban* arra oktatni, miszerint a *történeti* alkotmány „*biztosabban vezet*” (152. l.), ezt azt hiszem alig fogja valaki kétségbe vonhatni.²⁹

Nagy Ernőnek az MTA levelező tagjává történő megválasztása mindazonáltal 1891-ben Schvarcz Gyula meleg hangú ajánlása ellenére elmaradt, hiszen nem kapta meg a II. osztályban a tagjelölti státuszhoz szükséges kétharmados támogatást. Ehhez azonban azt is hozzá kell fűznünk, hogy a II. osztály A) alosztálya levelező tagságra jelöltjeinek egyike – Földes Béla, Vargha Gyula, valamint Felméri Lajos – sem kapta meg abban az évben a hivatalos jelöléshez nélkülözhetetlen minősített többséget.³⁰

A hivatalos jelölés kudarcában alighanem annak is szerepe lehetett, hogy Concha Győző (1846–1933), az MTA rendes tagja, a kolozsvári tudományegyetemen a közigazgatástan és az alkotmánytan professzora súlyos kritikai kifogásokat emelt Nagy Ernő közjogi tankönyvével szemben. A második kiadás megjelenését követően Nagy Ernő taktikai hibát követett el, ugyanis könyvét azzal a kéréssel küldte meg a tankönyvre iránt egyébként érdeklődő Concha Győzőnek, hogy alkalomadtán írjon róla recenziót. Miként erről Concha Győző maga számolt be a Nagy Ernő könyvéről a *Magyar Igazságügy* hasábjain közzétett bírálatában, először magánlevélben küldte meg kritikai észrevételeit a szerzőnek, ám miután tudomást szerzett arról, hogy Nagy Ernőt az MTA levelező tagjává jelölték, a nyilvánosság felé fordult. Tette mindezt amiatt, mert – miként fogalmazott – „Nagy Ernő közjogát sem akadémiai babérra érdemesnek, sem a munka tanait az akadémiától szentesíthetőnek” nem tartotta.³¹ Concha Győző véleménye szerint Nagy Ernőnek még az általa kijelölt célt, azaz a közjognak az idegen elemektől és a felesleges történelmi sallangoktól való megtisztítását sem sikerült maradéktalanul elérnie, ehelyett azonban zavart keltett a közjogi alapfogalmakban, s „annak a céljának, hogy közjogunkat mentül modernebbé s jogászibbá tegye, áldozatul esett a magyar közjog specifikus magyar jellege”. A célkitűzések keresztülvitelét ugyanis Nagy Ernő a magyartól eltérő közjogi múlttal és jelennel rendelkező államok közjogtudományának fogalmaival kísérte meg, ami viszont zavart

²⁹ X. 1891: 3.

³⁰ Jegyzőkönyv a II. osztály 1891. május 5-i nagygyűlési osztályértekezletéről. MTA Könyvtára Kézirat-tára, Régi Akadémiai Levéltár K. 1527.

³¹ CONCHA 1891: 367.

okozott a hazai közjog értelmezése során. A szigorú bíráló azt is nehezményezte, hogy Nagy Ernő számára Montesquieu nézetei, valamint „különösen a jogászas értelmezésre nézve a német Laband és iskolája” felfogása volt irányadó. A Concha Győző által említett „német Laband”, azaz Paul Laband (1838–1918), a königsbergi, majd a strassburgi egyetem professzora a dogmatikai szemlélet alapján dolgozta fel a Német Birodalom államjogát. Háromkötetes *Das Staatsrecht des Deutschen Reichs* című főműve 1876 és 1882 között jelent meg. Paul Labandnak és a „jogász elmélet” atyjának, Carl Friedrich Gerbernek meghatározó szerepe volt a német közjog-, illetve államjogtudomány dogmatikai alapokra helyezésében.³²

Concha Győző azonban Nagy Ernőben emberére akadt, aki a bírálatra viszonzó választ tett közzé, amelyet Concha Győző második – az elsónél jóval terjedelmesebb és szenvedélyesebb hangvételű – vitacikke, végezetül Nagy Ernő újabb viszonzóválasza követett. A Concha Győző és Nagy Ernő közötti többfelvonásos polémiát Polner Ödön évtizedekkel később úgy látta, hogy a Nagy Ernőt „sújtó bírálóknak sok tekintetben igaza volt”, de Concha Győző „mégis egyoldalúan ítélte”.³³ A megbírált mű gyengeségei mellett ugyanis azt is hibának tüntette fel, ami voltaképp csak véleménybeli eltérés volt kettejük között. Abban a tekintetben Polner igazat adott Conchának, hogy a kítűzött célt Nagy Ernőnek „nem sikerült teljesen elérnie s dogmatikus tárgyalása is hiányokat mutat még”, miként abban is egyetértett Conchával, hogy a Nagy Ernő által alkalmazott rendszer „a fogalmak összezavarására némileg alkalmas volt”.³⁴ Nagy Ernő érdemei közé sorolta viszont, hogy „az állami létre vonatkozó jogi fogalmakat, amelyek az egyes tételes intézkedések alá foglalhatók, általában megállapítja”, miként azt sem lehet elvitatni tőle, hogy a történeti alapokra is figyelmet fordító dogmatikai közjogírásnak a kiegyezést követő időszakban ő volt a szószólója és megindítója.³⁵

Az 1891-es MTA-tagválasztás kudarca mindenesetre Schvarcz Gyulát nem tántorította el attól, hogy a következő évben megismételje a tagajánlást, végül – az ismételt kudarc után – 1895-ben Tóth Lőrinc, a Kúria tanácselnöke jelölése után választották meg Nagy Ernőt az MTA levelező tagjává. A tagajánlás kiemelte, hogy Nagy Ernő második kiadást megért tankönyve

egyike a legbecsesb szakirodalmi termékeknek a legújabbkori m. irodalomban. 1848-iki törvényeinkben gyökerező, s az 1867-iki törvényhozás folytán jelenleg is érvényben lévő alkotmányunk szellemét egy magyar kézi könyvünk sem tükrözi

³² Laband és Gerber működéséhez lásd SÓLYOM 2016.

³³ POLNER 1941: 10.

³⁴ POLNER 1941: 10.

³⁵ POLNER 1941: 11.

vissza hívebben, mint Nagy Ernő munkája [...] De nemcsak szellemére, hanem rendszeres tudományos becsére nézve is kitűnő helyen áll e műve az 1848 óta megjelent m. közjogi kézi könyvek során. Szerzője nemcsak európai színvonalon álló ismeretköre, de tiszta, világos felfogása [...] és szabatos műnyelve is kitűnik a hasonló tárgyú művek között.³⁶

Tóth Lőrinc méltatása, valamint a tagválasztás sikere szakmai értelemben rehabilitálta Nagy Ernőt, valamint igazolta a közjogtudomány új módszerének, a közjogi dogmatizmusnak a létjogosultságát is.

NAGY ERNŐ ÉS AZ MTA FÁY-JUTALMA

A közjogdogmatikai szemlélet alkalmazását az MTA II. osztálya is szorgalmazta. A Pesti Első Hazai Takarékpénztár Egyesület által felajánlott 3000 forint értékű Fáy-jutalomra ugyanis a II. osztály indítványára az MTA 1889. május 5-i közgyűlése (nagygyűlése) a következő pályamunka kidolgozását hirdette meg:

Kívántatik a magyar államjog mai érvényében. A magyar államjog, az 1848-iki törvényekben érvényre emelt állameszme s ennek továbbfejlődése alapján, megfelelő rendszerben, dogmatica adandó elő. Az alkotmánytörténet, mint ilyen, ezen pályamű köréhez nem tartozik. Csak az érvényben levő államjogi intézmények megértéséhez okvetetlenül szükséges fejlődési főbb vonalak illesztendők be. A közigazgatási jogból csak az államjogi természetű kérdések veendő be.³⁷

A kiírás szerint a jutalom annak a munkának adható, amely „a tudomány európai színvonalát emeli vagy legalább föléri”, továbbá hasznos szolgálatot tesz a hazai tudományosságunknak.³⁸ A pályamunkák elkészítésére közel két és fél esztendő állt rendelkezésre. A megadott határidőre három jeligés pályamunkát nyújtottak be, ám a *Hungaria semper libera* jeligével benyújtott pályamunka szerzője – amint erre utóbb fény derült – közvetett formában felfedte kilétét, hiszen a lábjegyzetek között egyik korábban megjelent tanulmányára, illetve pályamunkája első kiadására is utalt, ami a pályázatból történő kizárás lehetőségét vonta maga után. De mi is történt?

³⁶ MTA 1895: 13.

³⁷ MTA 1889: 129.

³⁸ MTA 1889: 129.

A beérkezett pályamunkák bírálatára Kautz Gyulát, Schvarcz Gyulát, valamint Pulszky Ágostot kérték fel. Noha Kautz Gyula véleménye szerint mindhárom pályamunka „szorgalmas tanulmányt, gondos anyaggyűjtést, bő szakismeretet és dicséretes tudományos törekvést” árult el, „a pályaművek egyike sem oly kiváló, oly kifogástalan, és oly magas értékű irodalmi termék”, amely a pályázati követelményeknek maradéktalanul megfelelt volna.³⁹ Azt a lehetőséget azonban felvetette, hogy a „viszonylag legjobb” pályamunkát a tekintélyes pályadíj egy részével érdemes lenne honorálni. Ebben az esetben a *Hungaria semper libera* jeligés pályamunka szerzőjének javasolta a részleges jutalom odaítélését.⁴⁰ A részletes értékelést benyújtó Schvarcz Gyulának szintén az volt az összegző véleménye, hogy a *Hungaria semper libera* jeligéjű, gazdag szakirodalmi apparátussal ellátott pályamunka tekinthető – hiányosságai dacára – a legfigyelemreméltóbbnak, hiszen a pályamunka a kiírásnak megfelelően „egy rendszeresen keresztül vitt dogmatikai földolgozása a jelenleg érvényben lévő magyar államjognak”.⁴¹ A benyújtott pályaművek közül is leginkább ez felel meg „az 1848-diki törvényekben gyökerező alkotmányunk szellemének”.⁴² A pályamunkával szemben azonban felmerült egy formai akadály, amely miatt a pályadíj nem adható ki a szerzőnek.

[Á]mbár e háromkötetes pályamű szerzője magát sem a szövegében, sem a jegyzeteiben nyíltan le nem leplezi ugyan, egy helyütt (p. 448.) azonban mégis *jegyzetkép* odaékeli a kézirat üres hátsó oldalára, hogy 'Lásd bővebben szerzőnek értekezését' (már t. i. a *mentelmi* jogról, Budapesti Szemle 1889. augusztus). A mennyiben tehát ez közvetve mégis vajmi könnyen nyomára vezethet szerző kilétének, beleütközik a *zárt pályázati* eljárás követelményeibe. Teljes szigorat alkalmazva, ez a külsőség egymagában elég lett volna arra, hogy e háromkötetes pályamű a jelenlegi pályázattól egyszerűleg távoltartassék.⁴³

A kizárás lehetőségét maga után vonó formai akadály élét Schvarcz Gyula azzal kívánta tompítani, hogy az anonim pályamunka szerzőjének a kilétére a magyar államjogi irodalomban „jártas szem” már a kézirat első átolvasása után is rájött volna, hiszen „összes magyar államjogi legújabb szakirodalmunkban csakis egyetlen egy kézikönyv létezik, amely ugyanazon és tagadhatatlanul helyesen fölfogott

³⁹ MTA 1892b: 412.

⁴⁰ MTA 1892b: 413–414.

⁴¹ MTA 1892b: 416.

⁴² MTA 1892b: 420.

⁴³ MTA 1892b: 420.

szellemben dolgozta fel a magyar államjog rendszerét”.⁴⁴ Nem sok utánajárást igényelhetett annak kiderítése sem, hogy Nagy Ernő volt a szerzője a *Budapesti Szemlé*ben megjelenő mentelmi jogról szóló tanulmánynak, miként az sem lehetett kétséges, hogy a bíráló teljes egyértelműséggel a Nagy Ernő által írt kézilyvve hivatkozott. Schvarcz Gyula ugyanakkor azt vetette fel, hogy amennyiben a II. osztály a pályamunka szakmai erényei miatt eltekintene a formailag előírt szigortól, akkor részesítsék dicséretben a pályamunkát, hovatovább az ellen sem emelt volna kifogást, ha a pályadíj felét odaítélnék a pályamunka szerzőjének. Amennyiben a II. osztály a teljes szigor alkalmazása mellett dönt, akkor viszont semmiképp sem adható ki a pályadíj. Noha Pulszky Ágost bírálata is észrevételezte, hogy a *Hungaria semper libera* jeligéjű pályamunka szerzője két alkalommal is felfedte kiletét, nem ezt a kézilyratot, hanem a *Hungaria regnum liberum et independens* jeligével benyújtott pályamunkát tartotta szakmai szempontból a legsikerültebbnek, illetve díjazásra érdemesnek.⁴⁵ E három bíráló alapján végül azt a döntést fogadták el az MTA 1892. május 4-i nagygyűlésén, hogy a 3000 forint díjazású Fáy-jutalmat nem adják ki, a jeligés leveleket pedig felbontatlanul elégetik. Így a nyilvánosság számára az sem derült ki, hogy kik voltak a pályamunkák szerzői. A Fáy-jutalomról szóló hivatalos jelentés Kautz Gyula bírálata alapján az alábbiakkal támasztotta alá a döntést:

Mind a három dolgozat szorgalmas tanulmányt, gondos anyaggyűjtést és dicséretes törekvést árul el; több igen becses és nagyérendű szakaszt foglal magában; a magyar közjog tudománya azonban lényegileg egyikök által sem vitetik előbbre, s a hazai irodalom e részbeli nívauja nem emeltetik. Nincsenek bennök kellően felhasználva az európai publicistai tudományok roppant vívmányai, nincsenek eléggé figyelembe véve a jelenkori nagy német államtudósok kitűnő munkálatainak eredményei, sőt hazai közjogunk alapzatai és fejlődésviszonyai sincsenek eléggé behatóan feltüntetve és elemezve. Nincsen a rendszer tagozata egységes nagy gondolat szerint keresztülve.⁴⁶

Noha a kitűzött pályadíj odaítélése elmaradt, a hatályos alkotmányjog dogmatikai módszer alapján történő feldolgozásának szükségességére valamelyest mégiscsak sikerült az MTA-nak a közjogtudomány művelőinek figyelmét felhívnia. Nagy Ernő pedig a történekből annyit mindenképp profitálhatott, hogy két, számára összességében kedvező bírálót könyvelhetett el.

⁴⁴ MTA 1892b: 420.

⁴⁵ MTA 1892b: 421–422.

⁴⁶ MTA 1892a: 280.

ÉRVEK A JOGI MÓDSZER MELLETT

A közjogtudomány szemléletváltását, elsősorban a fogalmak tisztázására irányuló módszertani megújulást Nagy Ernő nemcsak tankönyvében, hanem a szakajtóban megjelenő írásaiban is szorgalmazta. A reálunió és a perszónálunió meghatározását vizsgáló, a *Budapesti Szemle* 1888-as évfolyamában megjelenő tanulmánya hivatkozott arra, hogy a külföldi közjogi irodalomban már állandósult az az új irány, amely nem elégedett meg a közjog anyagának „külsőleges összeállításával”, hanem azt jogi szempontból törekedett feldolgozni.

S ez aránylag rövid idő alatt olyan szép eredményt ért el, hogy ma képesek vagyunk az alkotmányok főbb kérdéseinek jogi természetét megmagyarázni, a közjogi fogalmakat meghatározni, szabatos kategóriákat fölállítani kellőleg indokolt terminológiával. [...] Az alkotmánykérdések iránt a jogi szempontjából való érdeklődés nálunk is többször mutatkozott már, de épen ilyenkor tűnik ki a nézetek nagy eltéréseiből, sőt a zavarból, hogy az érdeklődés mennyire új. Legfőbb baj, hogy a múlttól minden bírálat nélkül átveszünk fogalmakat, melyek sokszor nem is bírnak jogi tartalommal, vagy nem illenek a mai alkotmány keretébe, avagy rég túl vannak haladva a tudomány által. Az meg majdnem minden alkalommal mutatkozik, hogy hajlandóbbak vagyunk a közjogot politikai, semmint jogi szempontból vizsgálni.⁴⁷

A felvetés időszerűségéhez kétség sem férhetett, hiszen a magyar közjogtudományt is foglalkoztatta annak a kérdésnek a megválaszolása, vajon reáluniónak vagy perszónáluniónak tekintendő a Magyarország és Ausztria közötti közjogi kapcsolat.

Kifejezetten kutatómódszertani kérdésekre összeponosított ugyanakkor *Az államjogi methodológiáról* című 1892-ben írt tanulmánya, amelyben Robert von Mohl nyomán részletesebben is foglalkozott a tételes közjog tudományos feldolgozásának lehetséges irányjaival. Mohl szerint a pozitív jogot dogmatikai, történeti, valamint „célszerű toldalék” gyanánt az összehasonlító módszer alapján lehet tudományosan feldolgozni.⁴⁸ Nagy Ernő ezúttal is az *élő jog*, vagyis a hatályos jog dogmatikus feldolgozásának szükségessége mellett foglalt állást, aminek vizsgálatához mindössze annyit kell a történetből – hangsúlyozottan kiegészítésképp – átvenni, amennyi az élő jog megértéséhez feltétlenül szükséges.

⁴⁷ NAGY 1888: 382.

⁴⁸ NAGY 1892: 60.

Hasonlóképp vélekedett az összehasonlító módszer alkalmazásának lehetőségéről is. Véleménye szerint az államjog művelése során az alapelveket és -fogalmakat szabatosan meghatározó, precíz terminológiát teremtő, valamint az intézmények jogi természetét feltáró dogmatikai vagy jogi módszer alkalmazása a legmegfelelőbb.

A közjog tudományos művelésének nemzetközi és hazai irányait 1902-ben áttekintő cikksorozatában pedig arra mutatott rá, hogy minden tudományszaknak – így a közjogtudománynak – hármas feladata van: „a körébe tartozó anyagot helyesen fölismerni; azt megfelelően csoportosítani, rendezni; végre a jelenségeket elvekre visszavezetni és a következtetéseket megvonni, mint mondják, az anyagot feldolgozni.”⁴⁹ A történelmi alkotmánnyal rendelkező államok esetében azonban ezek a teendők nehézségeket fognak okozni, mert csak a „történelmi háttér odavonásával” lehet a feldolgozást sikeresen megvalósítani, hiszen így lehet bemutatni „az ilyen alkotmányt a maga igazi tartalmában és különös természetében”.⁵⁰ Nagy Ernő álláspontja szerint a „mai nap létező intézmények” fontosabb történelmi előzményei, valamint az alkotmány „főbb elveinek kifejlődési processusa” mindenképp figyelembe vehető a feldolgozás során, ennél több azonban már nem.⁵¹ A joganyag rendezésénél szükséges továbbá a történelmi résznek az élő – hatályos – joggal való összekapcsolása, mégpedig úgy, „hogy az élő jog ne mint függeléke jelentkezzék a történelmi jognak, hanem hogy a történelmi jog, mintegy alapul szolgálván, a múltra nézve kiegészítse az élő jogot”.⁵² Vagyis Nagy Ernő ezúttal is arra mutatott rá, hogy alkotmányunk történeti jellege miatt a közjogi munkáknak feltétlenül meg kell találniuk a hatályos alkotmányjog és az alkotmánytörténet feldolgozása közti helyes arányokat. Ugyanebben a tanulmányban a tudományos feldolgozás során alkalmazott rendszer és módszer kérdéseivel is foglalkozott. A tárgyalási módszert illetően ezúttal is a jogi módszer mellett érvelt, hiszen „jelenleg a közjogi anyagban rejlő igazságok kiderítéséről van szó”.⁵³ A jogi módszer hatja ugyanis át jogilag az anyagot, „az állam valóságos jogi életét vizsgálva az elveket, fogalmakat kifejti, megállapítja a szigorú terminológiát (mely nélkül tudományos munkálkodás nem folyhat), meghatározza az egyes intézmények jogi tartalmát és a következtetéseket levonja”.⁵⁴ Mindebből két következtetést vont le: egyrészt azt, hogy nem minden közjogi tételekkel foglalkozó munka tekintendő közjoginak, hanem kizárólag azok, amelyek a jogi módszert alkalmazzák, másrészt viszont

⁴⁹ NAGY 1902a: 199.

⁵⁰ NAGY 1902a: 199.

⁵¹ NAGY 1902a: 199.

⁵² NAGY 1902a: 199.

⁵³ NAGY 1902b: 215.

⁵⁴ NAGY 1902b: 215.

azt, „hogy az állam életének jogi elemzése folytán keletkezett tanok, pusztán azért, mert elméletiek, még nem sorozhatók a politikai tudományok körébe, hanem a közjoghoz tartoznak”.⁵⁵ E tudománymódszertani kérdéseket vizsgáló cikksorozat az összefoglaló rendszeres művek szükségessége mellett a monografikus feldolgozások fontosságára is rámutatott, hiszen a monográfiák hivatottak arra, hogy az alapintézményeket minden oldalról megvilágítsák, továbbá a különböző felfogásokat elemezzék, illetve megbírálják.

ÖSSZEGZÉS

Nagy Ernő tudománytörténeti jelentősége mindenekelőtt abban rejlik, hogy a dogmatikai szemlélet – hazánkban úttörő jelleggel történő – alkalmazásával a közjogtudomány módszertani megújulásához járult hozzá. Azt is pontosan tudta, hogy Magyarország történeti alkotmányára tekintettel összhangra kell törekedni a hatályos közjogi intézmények jogi elemzésére összpontosító dogmatizmus és a történeti módszertan, illetve a historizálásra hajlamos alkotmány szemlélet között. Mentorától, az írott alkotmány elfogadásának szükségessége mellett érvelő Schvarcz Gyulától eltérően azonban Nagy Ernő a közjogdogmatikai szemlélet kiteljesedését némiképp korlátozó történeti alkotmány konstrukciójának híve maradt. Nagy Ernő követői utóbb már a történetileg megalapozott dogmatikai módszertan alapján írták közjogi, államjogi, illetve alkotmányjogi kérdéseket feltáró műveiket. A módszertan finomodását jelezte, hogy a történeti szemléleten alapuló dogmatikai elemzés – szükség szerint – a komparatizisztikai kitekintéssel egészült ki. A közjogi dogmatizmus továbbfejlesztését Csekey István vetette fel Nagy Ernő életét és működését feldolgozó, 1926-ban megjelent, nagy ívű tanulmányában. Ebben arra hívta fel a figyelmet, hogy a közjog önmagában a „tisztán jogi konstruktív” vizsgálódások révén már nem kaphat „tökéletes és egységes” képet az államszervezetről, ugyanis a jelenségek „dinamikus szemlélésére” lesz szükség. A dinamikus szemlélet pedig olyan irányt jelent, amely

nem elégszik meg azzal, hogy az alkotmányjogi intézményeknek csak a jogi természetét állapítsa meg, hanem arra törekszik, hogy kimutassa a bennük ható s a hátuk mögött rejtő politikai és történelmi erőket. Csak ezzel a módszerrel fog sikerülni az intézmények értelmével és céljával azoknak lényegét is teljesen föltárni a közjogi megismerés számára.⁵⁶

⁵⁵ NAGY 1902b: 215.

⁵⁶ CSEKEY 1926: 196.

Nagy Ernő kutatási módszertan megújulására irányuló törekvései nélkül aligha juthatott volna ezekre a felismerésekre a polgári kor közjogtudományja.

IRODALOM- ÉS FORRÁSJEGYZÉK

- BH (1887): Magyarország közjoga. *Budapesti Hírlap*, 7(53) [1887. február 23.], 3.
- CONCHA Győző (1891): Magyarország közjoga. (Államjog.) Irta Nagy Ernő, a közjog tanára a nagyváradi kir. jogakadémián. Második, átdolgozott kiadás. Budapest, 1891. 367 lap. *Magyar Igazságügy*, 35(5), 369–379.
- CSEKEY István (1926): Nagy Ernő és a magyar közjogírás új iránya. *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, 17(89).
- HEINRICH Béla (1887): Magyarország közjoga. Irta Dr. Nagy Ernő a közjog tanára Nagyváradon. Budapest 1887. Kiadja az Eggenberger-féle könyvkereskedés (Hoffmann és Molnár). *Jogtudományi Közlöny*, 22(48), 378–381.
- J. B. (1891): Magyarország közjoga. (Államjog.) Irta Nagy Ernő, közjog tanára a nagyváradi királyi jogakadémián. Második, átdolgozott kiadás. Ára 3 forint 50 krajczár. Buda-Pest, 1891. Az Eggenberger-féle könyvkereskedés kiadása. *Budapesti Szemle*, 66(173), 306–308.
- JAKAB András (2015): A magyar alkotmányjog-tudomány története és jelenlegi helyzete. In JAKAB András – MENYHÁRD Attila (szerk.): *A jog tudománya: Tudománytörténeti és elméleti írások, gyakorlati tanácsokkal*. Budapest: HVG-ORAC, 159–192.
- KOI Gyula (2024): Nagy Ernő élete és munkái: Bevezető tanulmány Nagy Ernő Magyarország közjoga (államjog) című művéhez. In NAGY Ernő: *Magyarország közjoga (Államjog)*. Budapest: Ludovika, iv–xx. Online: <https://real.mtak.hu/212546/1/Opus172-8NagyErnoREAL.pdf>
- KOVÁCS István (1978): *Magyar államjog II*. Szeged: József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar.
- MTA (1889): XLIX. Nagygyűlés: Első nap, 1889. május 2. *Magyar Tudományos Akadémia Értesítője*, 23(4), 127–162.
- MTA (1891): Nagy Ernőt levelező tagnak ajánlja Schvarcz Gyula rendes tag. *MTA tagajánlások*, 1891, 5.
- MTA (1892a): Jelentés a pesti hazai első takarékpénztár-egyesület Fáy-pályázatáról. *Akadémiai Értesítő*, 3(5), 280–281.
- MTA (1892b): Bírálatok a pesti első hazai takarékpénztár Fáy-jutalmára érkezett pályaművekről. *Akadémiai Értesítő*, 3(7), 412–422.
- MTA (1895): Nagy Ernőt levelező tagnak ajánlja Tóth Lőrincz rendes tag. *MTA tagajánlások*, 1895, 13.
- NAGY Ernő (1885): Horvát-Szlavon kapcsolt részek viszonya a magyar államhoz. *Jogtudományi Közlöny*, 20(18), 139–140.
- NAGY Ernő (1887): *Magyarország közjoga (államjog)*. Budapest: Eggenberger.
- NAGY Ernő (1888): Államjogunk köréből: Irodalmi állapotok – Personal- vagy realunió? *Budapesti Szemle*, 16(144), 379–402.
- NAGY Ernő (1891): *Magyarország közjoga (államjog)*. Budapest: Eggenberger.

- NAGY Ernő (1892): Az államjogi methodológiáról. *Athenaeum*, 1(1), 49–66. Online: https://epa.oszk.hu/02200/02206/00001/pdf/Athenaeum_1892_049.pdf
- NAGY Ernő (1902a): A közjog tudományos műveléséről II. *Jogtudományi Közlöny*, 37(23), 198–199.
- NAGY Ernő (1902b): A közjog tudományos műveléséről III. *Jogtudományi Közlöny*, 37(25), 215–216.
- Nemzet (1887): Magyarország közjoga (Államjog). *Nemzet*, 6(1628) [1887. március 12.], Melléklet.
- PH (1887): Magyarország közjoga. *Pesti Hírlap*, 9(58) [1887. február 28.], 3.
- POLNER Ödön (1941): *Három magyar közjogász: Nagy Ernő, Ferdinandy Gejza, Réz Mihály*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- SCHVARCZ Gyula (1880): *Egyetemes alkotmányisme rövid vázlatban*. Budapest: Aigner Lajos.
- SCHVARCZ Gyula (1887a): Tanulmány a magyar államjogi irodalom újabb termékeiről: Első közlemény. *Magyar Igazságügy*, 27(4), 249–264.
- SCHVARCZ Gyula (1887b): Tanulmány a magyar államjogi irodalom újabb termékeiről: Harmadik, befejező közlemény. *Magyar Igazságügy*, 28(1), 23–35.
- SCHVARCZ Gyula (1888): *Az 1887. évi szeptember hó 26-ára hirdetett Országgyűlés nyomtatványai: Képviselőház. Napló III*. Budapest: Pesti Könyvnyomda.
- SÓLYOM Péter (2016): *Jogászai módszer és politika: Fejezetek a német közjogtudomány történetéből*. Budapest: Gondolat.
- SÓLYOM Péter (2018): Jogi alaptan és közjogelmélet: Somló Bódog jogelmélete és a magyar közjogi dogmatikus iskola. *Állam- és Jogtudomány*, 59(4), 63–90. Online: <https://real.mtak.hu/92200/1/2018-04-Solyom.pdf>
- SZATHMÁRY Károly szerk. (1888): *Az 1887. évi szeptember hó 26-ára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója III*. Budapest: Pesti Könyvnyomda.
- X. (1891): Magyarország közjoga. (Államjog.) Irta Nagy Ernő, közjog tanára a nagyvárad kir. akadémián. Második, átdolgozott kiadás. Budapest: Eggenberger, 1891. – Nagy 8-r. X. és 367. l. *Jogtudományi Közlöny*, 26(1), 2–4.